

УДК 811.521'282:82-31.Ендо.08

І. Батюк, асист.

Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів

ОСОБЛИВОСТІ НАГАСАКСЬКОГО ДІАЛЕКТУ В РОМАНІ ЕНДО ШЮСАКУ «НІМА ТИША»

У статті розглянуто особливості нагасакського діалекту у романі Ендо Шюсаку «Німа тиша». Використання діалектизмів у романах як регіональних індикаторів є важливою складовою авторського стилю письменника. Виокремлено лексико-граматичні маркери цього діалекту в романі.

Ключові слова: діалектизми, літературна мова, нагасакський діалект.

Японці послуговуються діалектами не тільки у щоденному спілкуванні; в художній літературі також знаходимо чимало прикладів їхнього вживання. Використання діалектів у творах буває різним. «З одного боку, можливе «цитатне» вживання діалектизмів, коли письменник вводить їх як іншостильовий елемент, і читач розуміє, що це мова героїв, а не автора, і, з іншого боку, використання діалектизмів на рівних правах з лексикою літературної мови як стилістично однозначних лексичних засобів. Цитатне вживання діалектизмів у художньому тексті зазвичай стилістично вмотивоване, якщо автор дотримується міри і не захоплюється незрозумілими читачеві місцевими словами, роз'яснюючи ті діалектизми, які можуть ускладнювати сприйняття» [1]. У тексті Ендо Шюсаку «Німа тиша» діалектизми віднаходимо у мові героїв.

В українському японознавстві досі не проводили досліджень нагасакського діалекту, що й зумовлює актуальність цієї праці. За мету ми поставили описати вжиті у тексті діалектизми. Відповідно до цього у роботі використано описовий метод дослідження.

На думку дослідника Маеда Акіхіко, епоха, описана у романі «Німа тиша» – це середина XVII ст., і сумнівно, що Ендо Шюсаку добре володів тогочасним нагасакським діалектом, а швидше за все вжив у тексті близький до сучасного аналог. Окрім того, Маеда вказував на деяку нечіткість діалектних елементів. Наприклад, *食べなっせ tabenasse* «їжте», який віднаходимо у тексті, характерний для району Кумамото [3, с. 58]. Натомість у Нагасакі використовують *食べまっせ tabemasse* [9, с. 92]. Нейтрально-ввічлива *ます masu*-форма при творенні наказового способу матиме варіант *まっせ masse* [8, с. 39]. З огляду на це варто зазначити, що письменник походив із Токіо, а не з Нагасакі. Після розлучення батьків деякий час жив у Кобе. Зрозуміло, що нагасакський діалект не був для нього рідним.

У романі тенденція використання діалекту спостерігається у висловлюваннях місцевих жителів. Там можемо віднайти характерне для нагасакського діалекту явище – приєднання *か ka* до напівпредикативних та предикативних прикметників. В останніх закінчення *い i* змінюватиметься на *か ka*. Це характерно для чоловічої мови [11, с. 77]. До прикладу наведемо таку цитату: 「……;俺を弱か者に生まれさせおきながら、強か者の真似ばせるとデウスさまは仰せ出される。それは無理無法と言うもんじゃい」 [3, с. 90] “...*Oi o yowaka mono ni umaresaseokinagara, tsuyoka mono no mane ba sero to Deusu sama wa oosedasareru. Sore wa murimuhou to iu mon jai*” «... Господь сотворив мене слабким, а примушує вдавати з себе сильного. Хіба це не беззаконня?» [переклад наш].

Серед діалектних займенників виокремлюємо *おい oi*, який уживають чоловіки. Його літературним відповідником є *おれ ore* «я» [8, с. 37]. У романі автор подає діалектне прочитання фуриганною до ієрогліфа 俺, що, як відомо, є поширеним методом введення таких елементів у текст художнього твору: 「パードレ、俺は、信徒の住んどる場所ば知っとります……」 [3, с. 58] “*Paadore, oi wa, shinto no sundoru basho ba shittorimasu...*” «Падре, я знаю, де віруючі живуть...» [переклад наш]. В Нагасакі у мові жінок можна віднайти діалектизм *うち uchi*, що має аналог *わたくし watakushi* «я», ареал поширення якого охоплює і префектури Кумамото та Ойта, і регіони Шікоку, Чюгоку та Кансай [5, с. 53]. У тексті натрапляємо на *うちたち uchitachi* у значенні *私たち watakushitachi* «ми»: 「うちたちあ切支丹じゃが、ばってん、あん人たちは切支丹じゃなが、ゼンチョですたい」 [3, с. 64] “*Uchitachi a kirishitan jaga, batten, anhitotachi wa kirishitan jagana, zencho desu tai*” «Ми християни, але не вони. То нехрещені» [переклад наш].

У тексті вжито питальне слово *どげん dogen*, яке відповідає літературному *どう dou* «як, яким чином» [4, с. 504]: 「ああ、わしら、どげんしたらよかとだ」 [3, с. 42] “*Aa, washira, dogen shitara yoka to da*” «Ой, як же нам учинити?» [переклад наш]. Крім цього слова у романі віднаходимо *なして nashite*, аналогом якого є *どうして doushite* або *なんで nande* «чому»: 「なして、逃げなさったと」 [3, с. 61] “*Nashite, nigenasatta to*” «А чому ви кинулися навтьоки?» [переклад наш]. Ареал поширення діалектизму охоплює не тільки Кюсю, а й префектури Хоккайдо, Івате, Ямагата, Окаяма, Тотторі [5, с. 538; 7].

У романі можемо виокремити діалектні частки *たい tai* та *ばい bai*, відповідником яких є прикінцева частка *よ yo*. Мовознавець Камбе Хіроясу звернув увагу на те, що ці діалектизми належать до наріччя Хічіку [9, с. 92-93], до складу якого входять діалекти західного Кюсю та Нагасакі зокрема. Додатково *たい tai* використовують, коли намагаються надати своїм думкам та твердженням об’єктивнішого звучання, а *ばい bai* – у зверненні до себе, а також, щоб повідомити співрозмовнику досі невідому йому інформацію [6, с. 324]. Маеда Акіхіко стверджує, що ці частки вживають зазвичай після простих форм, але у разі поєднання з *ます masu* або *です desu* ступінь ввічливості висловлювання підвищується, хоча шанобливим воно не стає [9, с. 90]. Схоже явище ми уже раніше спостерігали у романі Мацумото Сейчю «Крапки та лінії», де частки *ばい bai* і *たい tai* було вжито для ілюстрації мови мешканців Фукуоки. *ばい bai*, поміж інших діалектних елементів, віднаходимо і в детективному романі

«Вбивство в Нагасакі» письменника токійського походження Учїди Ясуо [2]. Це за-свідчує певну популярність вищезгаданих часток для підкреслення особливостей мови героїв із префектури Нагасакі або Фукуоки. У романі Ендо Шюсаку є випадки поєднання частки *たい tai* як із простою формою дієслова, так і з *ます masu*-формою:

1. 「……パードレもおられますたい」 [3, с. 61] “...Paadore mo oraremasu tai” «...Падре теж є» [переклад наш];

2. 「あげん、燃えよるたい。ひどいかな」 [3, с. 57] “Agen, moeyoru tai. Hidoi kana” «Все у полум’ї. Жахливо так» [переклад наш].

Окрім того, вони можуть вживатися і після іменника. В такому разі вони функціо-нально відповідадуть дієслівній зв’язці *だ da* [9, с. 93].

Серед діалектних відмінкових часток можемо виділити *ば ba*. Загалом вона побу-тує на території таких префектур як Нагасакі, Сага та Фукуока. У літературній мові має відповідник *を o* [5, с. 548]. Цікаво, що у тексті є цитата, де водночас вжито *を o* та *ば ba*: 「……どこにも行かれんけん、こげんに山の中をば歩きまわっとつとです。パードレ」 [3, с. 62] “...Doko ni mo ikaren ken, kogen ni yama no naka o ba arukimawattotto desu” «...Мені нікуди йти. Падре, отак усе тиняюся по горах» [пере-клад наш].

У романі трапляється сполучник *けん ken*, аналогом якого є *から kara* «тому». Ареал його поширення не обмежується лише Нагасакі, побутує він і в Ойта, Кума-мото, Сага, Фукуока, Тотторі, Шімане, Токушіма, Ехіме та ін. [5, с. 306]. Однак *けん ken*, як і *から kara*, може виступати в ролі прикінцевої частки. З її допомогою повідо-мляється нова інформація, яка уможливіло подальші дії співрозмовника [12, с. 13]. Саме цю особливість автор використав у тексті: 「一人に？どこへ行きなさる。危なか。；俺あ切支丹たちのかくれちよる部落ば知つとります。そこには、教会もありまけん……」 [3, с. 61] “Hitori ni? Doko e ikinasaru. Abunaka. Oi a kirishitantachi no kakurechoru buraku ba shittorimasu. Soko ni wa ekurejia mo arimasu ken...” «Самі? І куди ви попрямуєте? Це дуже небезпечно. Я знаю про селище, де ховаються хри-стіяни. Там і церква є...» [переклад наш]. Поєднання *けん ken* з *ます masu* та *です desu*-формами використовують у зверненні до вищої за соціальним станом людини [12, с. 15].

Серед діалектних сполучників можемо також виділити *ばってん batten*, який має літературний відповідник *しかし shikashi* «але, однак» [10, с. 13]: 「ばってん、わしらはもうミサも、告悔も受けちりません……」 [3, с. 32] “Batten, washira wa mou misa mo konhisan mo ukechorimasen...” «Але ми більше не ходимо на месу і не спо-відаємося...» [переклад наш].

У статті розглянуто деякі приклади вживання діалекту у романі Ендо Шюсаку «Німа тиша». Це дослідження може слугувати першим етапом для подальшого опра-цювання згаданої теми. У роботі основну увагу зосереджено на діалогічному мов-ленні героїв. Встановлено, що використання діалектних елементів у творі є вагомою складовою авторського стилю письменника. У більшості випадків ареал поширення діалектизмів не обмежується нагасакським, побутовують вони також в інших діалектах островів Кюсю та Хонсю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розенталь Д. Э. Современный русский язык: [Электронный ресурс] / Д.Э. Розенталь, И.Б. Голуб, М.А. Теленкова. – М.: Айрис-Пресс, 2002. – Режим доступа: <http://www.gramma.ru/RUS/?id=6.41>- Назва з екрана. Дата звернення 20.02.2018
2. 内田康夫. 長崎殺人事件. - 東京: 角川書店、1998、. - 343頁.
3. 遠藤周作. 沈黙. イエスの生涯 新潮現代文学41 / 遠藤周作. –東京: 新潮社、1978 . – 399頁.
4. 大村市史編さん委員会編. 新編大村市史・現代民俗編 [Электронный ресурс]/大村市史編さん委員会編. –大村: 大村市役所、2017. – 第五巻. – 756頁. – Режим доступа:<https://www.city.omura.nagasaki.jp/bunka/kyoiku/shishi/omurashishi/dai5kan/documents/02-3minzoku3.pdf> – Назва з екрана. Дата звернення 20.02.2018
5. 谷本尚. 日本方言辞典. –北京: 北京出版社、1990. – 623頁
6. 都道府県別・全国方言辞典CD付き/[編者: 佐藤亮一]. –東京: 三省堂、2009. – 480 頁.
7. 長崎弁辞典[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hogen.yoka-nagasaki.net/2015/04/nashite/> – Назва з екрана. Дата звернення 20.02.2018
8. 西島宏. 長崎県方言概観 [Электронный ресурс] / 西島宏 // 人文科学研究報告. –長崎: 長崎大学文芸学部、1963 - № 12. – 34-41頁. – Режим доступа: http://naosite.lb.nagasaki-u.ac.jp/dspace/bitstream/10069/32078/1/kyoikuJK00_12_05.pdf – Назва з екрана. Дата звернення 01.03.2018
9. 前田昭彦. 長崎方言におけるタイとバイの意味論的差違 [Электронный ресурс] /前田昭彦 // 長崎大学留学生センター紀要. 長崎: 長崎大学、1999. – № 7. – 83-103頁. – Режим доступа: <http://naosite.lb.nagasaki-u.ac.jp/dspace/handle/10069/5562> – Назва з екрана. Дата звернення 12.03.2018
10. 前田桂子、広瀬正賢. 通史的視点による長崎方言をとり入れた郷土愛と国語力を育む中学校国語受領の新規的研究 [Электронный ресурс] / 前田桂子、広瀬正賢、北村由紀、山田喜彦、川渕正昭、山中原希 // 教育実践総合センター紀要. –長崎: 長崎大学教育学部附属教育実践総合センター、2017. – № 16. – 11-20頁. – Режим доступа: http://naosite.lb.nagasaki-u.ac.jp/dspace/bitstream/10069/37108/1/Jissen16_11.pdf – Назва з екрана. Дата звернення 20.02.2017
11. 山田晴香. 年齢層別にみた長崎方言の現状—道教え表現を事例として [Электронный ресурс] / 山田晴香 // 文化環境研究—長崎: 文化環境研究会、2012. – № 6. – 72-81頁. – Режим доступа: http://naosite.lb.nagasaki-u.ac.jp/dspace/bitstream/10069/28780/1/bunkanken6_72.pdf – Назва з екрана. Дата звернення 07.03.2018
12. 和田礼子. 方言教材開発のための熊本方言分析の試み —文末詞タイと、接続助詞ケンについて— [Электронный ресурс] / 和田礼子 // 科報報告書「地方中核都市在住外国人のための方言教材の開発—その理念の構築と実際—」. – Режим доступа: <http://www.pukutamoto.ac.jp/~iimulab/dialect/sasiyori/pdf/05bunseki.pdf> – Назва з екрана. Дата звернення 15.03.2018

Стаття надійшла до редакції 28.03.2018